

UNAPREĐENJE KRIVIČNOPRAVNE ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI: PREPORUKE PRAVOSUDNIH ORGANA

Okosnicu rada čini sistematizacija predloga i preporuka koje su pojedini sudovi i tužilaštva dali u vezi sa poboljšanjem postojećeg mehanizma krivičnogpravne zaštite od nasilja u porodici u Srbiji. Sprovedena istraživanja pravosudne prakse i rezultati diskusija sa okruglih stolova i seminarara sa temom krivičnogpravne zaštite od nasilja u porodici ukazali su na određene probleme u funkcionisanju mehanizma zaštite i potrebu za njihovim rešavanjem. Kao model mogućih rešenja problema poslužio je set predloga baziranih na međunarodnim, uporednimpravnim rešenjima, ali i onima na koje su ukazivali sami javni tužioci i sudije na seminarima i okruglim stolovima. Preko Ministarstva pravde RS ovaj set predloga je upućen svim pravosudnim institucijama u Srbiji na razmatranje. Odgovori-mišljenja o prezentovanim rešenjima predstavljeni su u radu u devet celina, dok su u posebnu celinu izdvojeni predlozi i preporuke koje su sami „ispitanici“ dali. Moglo bi se zaključiti da postoji saglasnost o postojanju potrebe za unapređenjem aktuelnog mehanizma krivičnogpravne zaštite od nasilja u porodici, pri čemu kao smernice mogu koristiti predlozi o kojima su se ispitanici izjašnjavali ili koje su sami formulisali.

Ključne reči: nasilje u porodici, član porodice, žrtva nasilja u porodici, krivičnogpravna zaštita

UVOD

Izgradnja specifičnog sistema zaštite od nasilja u porodici u Srbiji započeta je upravo na krivičnogpravnom nivou zaštite i to usvajanjem nove inkriminacije –

nasilja u porodici (čl. 118a KZS)¹. Od samog početka njene primene bilo je jasno da pravosudna praksa teško napušta stare obrasce u postupanju kada je ovaj oblik nasilja u pitanju, a koji se osnivaju na kulturnim obrascima koji vode toleranciji ovog oblika nasilja i/ili umanjivanju njegovog značaja i opasnosti, te njegovim smeštanjem u okvire privatnih problema ili onih psihološkog/psihijatrijskog karaktera². Nezadovoljavajućem ostvarenju krivičnopravne zaštite doprinela je i sama inkriminacija svojom nedovoljnom distinktivnošću u odnosu na druge inkriminacije sa elementima nasilja i nedovoljnom određenošću pojedinih obeležja bića krivičnog dela³. Sa novim izmenama krivičnog zakonodavstva tri godine kasnije, ostvareni su određeni pomaci na polju rešavanja uočenih problema⁴, ali ni oni nisu dali zadovoljavajuće rezultate, te je i dalje ostao širok prostor za diskreciono postupanje onih koji inkriminaciju primenjuju, kao i za neujednačenu tužilačku i pravosudnu praksu⁵. O nedovoljno efikasnoj zaštiti žrtava tokom krivičnog postupka i izlišno je i govoriti.

Kako se nevladine organizacije najviše ili bar, najefikasnije, bave problematikom zaštite žrtava nasilja u porodici, to su neke od njih⁶ pokušale da svojim različitim aktivnostima skrenu pažnju i na probleme u funkcionisanju krivičnopravnog mehanizma zaštite, te da pravosuđu približe rešenja koja postoje u međunarodnopravnim dokumentima i/ili uporednom pravu. Tako je Autonomni ženski centar iz Beograda u saradnji sa Ženskim istraživačkim centrom iz Niša na osnovu sprovedenih istraživanja i stručnih rasprava u oblasti aktuelne krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici⁷ formulisao određene predloge koji bi doprineli poboljšanju postojećeg sistema zaštite. Predlozi su, preko Ministarstva pravde Republike Srbije, upućeni na razmatranje pravosudnim institucijama u Srbiji⁸.

¹ Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 10/02.

² S. Jovanović, „Nasilje u porodici: nova rešenja – stara praksa“, *Izbor sudske prakse*, br. 9, 2005, str. 9-14.

³ Prvo istraživanje pravosudne prakse koje je mapiralo ove probleme u implementaciji novog zakonskog rešenja je istraživanje Ženskog istraživačkog centra za edukaciju i komunikaciju iz Niša, čiji su rezultati prezentovani u: S. Konstantinović-Vilić, N. Petrušić, *Krivično delo nasilja u porodici: pravna praksa u Republici Srbiji*, ŽIC, Niš, 2004.

⁴ Krivični zakonik koji je stupio na snagu 1. januara 2006. godine (Službeni glasnik RS, br. 85/06) dao je šire tumačenje „člana porodice“, što je otklonilo samo neke nedoumice u vezi sa ovim obeležjem krivičnog dela.

⁵ O tome govori drugo istraživanje pravosudne prakse (na teritoriji Beograda i Niša): S. Konstantinović-Vilić, N. Petrušić, *Krivično delo nasilja u porodici: aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu*, Autonomni ženski centar, Ženski istraživački centar, Beograd, 2007.

⁶ Prvenstveno Autonomni ženski centar koji se od samog početka (od pojave inkriminacije nasilja u porodici) bavi organizovanjem edukativnih seminara za policiju, pravosuđe i centre za socijalni rad. Više o aktivnostima AŽC: Autonomni ženski centar, *Program razvoja dobre prakse u oblasti nasilja u porodici* <http://www.womenngo.org.yu/content/blogcategory/44/39/>

⁷ U kojima ja autorka ovog teksta učestvovala kao istraživačica ili predavačica.

⁸ Ministarstvo pravde RS (Sektor za pravosuđe, Odeljenje za nadzor u sudovima, organima za prekršaje i tužilaštvima) je dopis sa predlozima uputilo svim okružnim sudovima u Srbiji i Republičkom javnom tužilaštvu kako bi prikupili odgovore sudova/tužilaštava sa svog područja i dostavili ih Ministarstvu. Od novembra 2007. godine kada je dopis upućen Ministarstvu, do novembra 2008. godine, na dopis su odgovorili: Republičko javno tužilaštvo, Opštinsko javno tužilaštvo u Kragujevcu, Opštinsko javno tužilaštvo u Loznici, Opštinsko javno tužilaštvo u Odžacima, Opštinski sud u Arilju, Opštinski sud u Topoli, Opštinski sud u Kuli, Opštinski sud u Bačkoj Topoli.

Slede grupisanja dobijenih odgovora prema pojedinim predlozima, sa naznačenjem relevantnih odredbi KZ ili ZKPa koje je potrebno izmeniti, kao i kritičkim osvrtom na pojedine predloge.

1. U Krivični zakonik RS uneti jasnu definiciju pojma „član porodice“, onako kako je ovaj pojam definisan u Porodičnom zakonu RS.

Svi pravosudni organi koji su se izjašnjavali o ovom predlogu, saglasni su da postojeće određenje, odnosno autentično tumačenje „člana porodice“ dato u odredbi čl. 112. st. 28. KZ nije dovoljno jasno i da stvara poteškoće u praksi. Ovo se smatra nedopustivim s obzirom na to da se radi o bitnom obeležju bića krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 194 KZ) i da postojeća rešenja ostavljaju slobodan prostor za diskreciono postupanje i različita tumačenja.

Pojedine konsultovane institucije se ne izjašnjavaju konkretno o načinu na koji bi trebalo urediti pitanje „člana porodice“ i njegovog tumačenja, ali insistiraju na potrebi za jasnim i preciznim određenjem. Sa predlogom da se ovaj problem reši usvajanjem određenja koje daje Porodični zakon RS slaže se Opštinsko javno tužilaštvo iz Loznice, Opštinsko javno tužilaštvo iz Kragujevca, kao i Opštinski sud iz Kule, dok Opštinski sud iz Bačke Topole smatra ovakvo određenje preširokim, ali samo u pogledu „lica koja su u bilo kakvoj emotivnoj ili seksualnoj vezi“.

Republičko javno tužilaštvo ukazuje takođe na neadekvatnost postojećeg određenja člana porodice kao bitnog obeležja krivičnog dela nasilja u porodici i iznosi određene dileme koje su u praksi uočene. Ono iznosi i konkretan predlog izmene odredbe čl. 112. st. 28 KZ, navodeći da bi ovo tumačenje trebalo proširiti, odnosno dopuniti na sledeći način: „kao i lica koja su živela ili žive u zajedničkom porodičnom domaćinstvu sa izvršiocem krivičnog dela“.

Međutim, pažnje je vredna i definicija koju najviša javnotužilačka instances daje kao svoj predlog određenja člana porodice: „Članom porodice smatraju se srodnici u pravoj liniji, braća i sestre, srodnici u pobočnoj liniji do trećeg stepena srodstva (računajući i adoptivne srodnike), tazbinski srodnici do drugog stepena srodstva, venčani i kršteni kumovi, lica koja vezuje hraniteljstvo, vanbračni ili bivši bračni partneri, ukoliko od prekida njihove zajednice života do izvršenja krivičnog dela nije proteklo više od godinu dana, kao i lica koja su bila ili su još uvek u međusobnoj emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koji imaju zajedničko dete ili im je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živeli u istom porodičnom domaćinstvu“.

2. Definirati pojam „nasilje u porodici“ u skladu sa međunarodnim standardima, tako da bude jasno vidljivo da se radi o rodno zasnovanom nasilju.

O ovom predlogu nema konkretnih izjašnjenja. Sa predlogom se saglašavaju Opštinsko javno tužilaštvo u Kragujevcu i Opštinsko javno tužilaštvo u Loznici, bilo izražavajući saglasnost sa predlozima uopšte ili ističući posebno važnost ovog predloga, bez daljih pojašnjavanja ili sugestija. Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka se takođe ne izjašnjava o ovom predlogu konkretno, ali navodi da u vezi sa zakonskim opisom krivičnog dela nasilja u porodici postoji dosta problema, odnosno da su odredbe „na nejasan i dosta neprecizan način formulisane“ što takođe govori u prilog potrebi za izmenom, odnosno preciziranjem obeležja dela.

Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka smatra da treba pooštriti propisanu kaznu za ovo delo „imajući u vidu da se radi o delu koje ostavlja trajne posledice u pogledu daljeg funkcionisanja porodice, kao i daljeg razvoja i vaspitanja dece, jer najčešće žrtve nasilja u porodici jesu žene i deca“. Ovo tužilaštvo se u svom obrazloženju potrebe za pooštavanjem propisanih kazni dotiče rodne dimenzije problema ističući da su „žene dugogodišnje žrtve nasilja, ali zbog zaostalih shvatanja sredine i moralnih osuda trpe nasilje...“ i ne spori potrebu usklađivanja sa međunarodnim standardima, ali ne daje konkretne predloge.

Ponovo se kao veoma konstruktivan može razmotriti predlog Republičkog javnog tužilaštva. Ono ističe nedovoljnu preciznost odredbi čl. 194 KZS, pri čemu naglašava da se ne sme ni proširiti sam opis dela (po ugledu na rešenja iz Porodičnog zakona RS) pošto bi to otvorilo nove probleme u vezi sa pitanjem sticaja sa drugim krivičnim delima (npr. ukoliko bi se opis proširio unošenjem „prisiljavanja na seksualni odnos“, otvorilo bi se pitanje odnosa sa krivičnim delom silovanja). Tužilaštvo naglašava potrebu sankcionisanja lake telesne povrede, odnosno njenog eksplicitnog unošenja u obeležja bića krivičnog dela.

Iako će na ovom mestu biti iznet konkretan predlog Republičkog javnog tužilaštva koji svakako predstavlja doprinos u preciziranju odredbi čl. 194 KZS, prema uočenim potrebama prakse, mora se naglasiti da isti zapravo ne predstavlja odgovor na predlog Autonomnog ženskog centra, u smislu da se Republičko javno tužilaštvo ne referira na međunarodne standarde u ovoj oblasti, odnosno u svom predlogu ne ističe dimenziju rodno zasnovanog nasilja.

Republičko javno tužilaštvo daje svoj predlog definicije čl. 194 KZS kojim bi se izmenile sledeće odredbe:

St. 2: „Ako je pri izvršenju dela iz st. 1 ovog člana korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, ili je usled dela iz st. 1. i st. 2. ovog člana nastupila laka telesna povreda ili lako narušavanje zdravlja, učinilac će se kazniti zatvorom od 6 meseci do 3 godine“.

St. 3: „Ako je delo iz st. 1. i 2. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom od 6 meseci do 3 godine.“

St. 4: „Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja, učinilac će se kazniti zatvorom od 1 do 5 godina“.

St. 5: „Ako je usled dela iz st. 1. i 2. ovog člana maloletnom licu naneta teška telesna povreda ili mu je teško narušeno zdravlje, učinilac će se kazniti zatvorom od 1 do 8 godina“.

St. 6: „Ako je usled dela iz st. 1., 2., 3., 4. i 5. ovog člana nastupila smrt člana porodice, učinilac će se kazniti zatvorom od 3 do 15 godina“.

St. 7: „Ko prekrši mere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do 1 godine“.

Dakle, predlog izmena koji sledi predstavlja nešto izmenjen opis dela nasilja u porodici (sa isticanjem lake telesne povrede kao posledice dela u st. 2, predviđanjem posebnih oblika dela kada je pasivni subjekt maloletno lice⁹, kao i promenom okvira propisane kazne kod pojedinih oblika¹⁰), ali bitno ne menja postojeći opis u smislu unošenja vidljive rodne dimenzije ovog oblika nasilja. Međutim, svi relevantni međunarodni dokumenti upravo naglašavaju rodnu dimenziju nasilja u porodici i zahtevaju ili preporučuju mere zaštite koje bi bile koncipirane tako da odgovaraju potrebama žena i koje bi se uklapale u deo šireg koncepta borbe protiv nasilja nad ženama¹¹.

⁹ S tim što nije jasno čemu posebno izdvajanje st. 3 u kome je istaknuto obeležje pasivnog subjekta (maloletno lice) kada s obzirom na kaznu koja je predložena nema potrebe za ovim izdvajanjem, jer je ista kazna predviđena za delo iz st. 2. Jedina je razlika teže kažnjavanje za slučaj da je prema maloletnom licu učinjeno delo iz st. 1 koje ovim predlogom nije menjano i za koje je predviđena novčana kazna ili zatvor do 1 godine.

¹⁰ Po važećim odredbama, ukoliko je delo učinjeno prema maloletnom licu i to bilo delo iz st. 1 ili st. 2 čl. 194. KZ kao i ako je nastupila teška telesna povreda kod maloletnog pasivnog subjekta – propisana kazna je bila od 1 do 8 godina. Prema predlogu samo za teško telesno povređivanje maloletnog lica kažnjava se u rasponu od 1 do 8 godina, dok se za teško telesno povređivanje punoletnog pasivnog subjekta kažnjava kaznom od 1 do 5 godina (što bi značilo smanjenje posebnog maksimuma propisane kazne kada je pasivni subjekt punoletno lice i odgovarajuće diferenciranje kaznenih raspona kada se radi o maloletnom licu kao pasivnom subjektu u zavisnosti od dela). Takođe, u odnosu na važeću odredbu st. 2 čl. 194 KZ, u predlogu je pooštren posebni minimum propisane kazne (umesto 3, predloženo je 6 meseci zatvora), a pooštrena je kazna i u slučaju nastupanja smrtnih posledica (umesto propisanog posebnog maksimuma zatvorske kazne od 12 godina, predloženo je 15 godina zatvora), kao i u slučaju prekršaja izrečene mere zaštite (umesto 6 meseci, predlaže se 1 godina zatvora kao posebni maksimum propisane kazne).

¹¹ Videti: S. Jovanović, „Međunarodnopravni okviri zaštite od nasilja u porodici“, Pravni život, br. 9/2008, str. 209-226

3. Predvideti posebne mere zaštite žrtava nasilja u porodici tokom trajanja krivičnog postupka.

U vezi sa ovim predlogom ni jedna od konsultovanih institucija se nije izjasnila. Na ovaj predlog se referira jedino Opštinski sud u Topoli navodeći da je „potrebno jasno i nedvosmisleno precizirati koje su to mere zaštite žrtava nasilja u porodici tokom postupka“. Konkretnih predloga nema. Opštinsko javno tužilaštvo iz Loznice u okviru svoje opšte podrške učinjenim predlozima i saglašavanja sa istima, posebno ističe značaj ovog predloga. Slično je i sa Opštinskim javnim tužilaštvom iz Odžaka: saglasnost sa predlogom postoji („trebalo bi predvideti posebne mere zaštite žrtve tokom trajanja postupka“), ali nema preciziranja niti dodatnih sugestija.

Kao dobre mere, koje poznaju uporednopravni sistemi, a takođe i srpski porodičnopravni sistem zaštite, mogle bi se smatrati mere zabrane kontaktiranja između okrivljenog i oštećenog lica. Kao primer bi mogle poslužiti „mere opreza“ iz hrvatskog krivičnog procesnog zakonodavstva¹², odnosno mere koje poznaje većina zakonodavstava sa teritorije bivše SFRJ. Reč je o merama koje, u suštini, predstavljaju preinačenu obavezu uz meru zabrane napuštanja boravišta, a koja se odnosi na zabranu ostvarivanja kontakta sa određenim licima (i sa članom porodice, kada je on oštećen delom).¹³

4. Utvrditi donji minimum kazni za krivično delo nasilja u porodici na način na koji je to bilo predviđeno ranijim čl. 118a KZ, čime bi se omogućilo adekvatnije sankcionisanje izvršilaca nasilja.

U vezi sa ovim predlogom izneta su mišljenja nekih institucija u okviru predloga koji se tiče preciziranja definicije nasilja u porodici. Naime, napred je već iznet konkretan predlog Republičkog javnog tužilaštva koji je dotakao i ovo pitanje, te se može zaključiti da saglasnost u ovom smislu postoji, a dati su i konkretni predlozi. Ipak, kako Republičko javno tužilaštvo smatra da ne treba menjati st. 1 čl. 194 KZ, to se može zaključiti da se saglašava sa kaznom koja je u okvirima ovog stava propisana (novčana ili kazna zatvora do 1 godine), a upravo ovaj zakonski okvir propisane kazne je predmet kritike onih koji se zalažu za pooštavanje propisanih kazni za krivično delo nasilja u porodici, te prethodno zakonsko rešenje (čl. 118a Krivičnog zakona Srbije iz 2002. godine) smatraju boljim, jer je propisana bila novčana kazna ili zatvor do 3 godine.

¹² R. Sučević, „Zakonska regulativa obiteljskog nasilja u Hrvatskoj“, *Temida*, br. 2, 2003, str. 62-63.

¹³ Pogledati: Zakon o kazenskom postupku, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 63/94, 72/98, 6/99, 66/2000, 111/01, 56/03, 43/04, 101/05, 8/06., Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list RCG“ br. 47/07, Zakon o izmenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 68/07.

Sa potrebom za pooštavanjem kazne/i (uopšte, ne vezujući se za konkretan predlog u vezi sa minimom propisanih kazni po ugledu na ranija rešenja) saglašava se i Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka, za šta navodi razloge koji se tiču opasnosti i teških posledica koje ova vrsta nasilja generiše. Ovo tužilaštvo se posebno osvrće na st. 4 čl. 194. KZ u čijim je okvirima propisana kazna zatvora od 3 do 12 godina (za smrt člana porodice proizašlu iz nekog od oblika dela propisanih prethodnim stavovima čl. 194 KZ) i ovo rešenje suprotstavlja onom iz čl. 114 st. 1. t. 8. koji predviđa i najtežu kaznu (od 30 do 40 godina) za ubistvo člana porodice koji je prethodno zlostavljan. Postavlja se pitanje zbog čega je tako velika razlika u propisanim kaznama „kada je i u jednom i u drugom slučaju epilog isti – smrt člana porodice“. Istog je mišljenja i samo Republičko javno tužilaštvo. I ono smatra da je nedopustiva ovako velika nesrazmera u propisanim kaznama za navedena dela.

Na ovom mestu treba podsetiti na osnovnu razliku između navedenih dela sa, kako to predstavlja Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka, „istim epilogom“. Delo iz čl. 114 st. 1. t. 8 karakteriše umišljaj kao oblik krivice kojim je obuhvaćena posledica dela (smrt člana porodice), dok je u slučaju dela iz čl. 194. st. 4. nehat relevantan oblik krivice za proizašlu (smrtnu) posledicu.

O konkretnom predlogu u vezi sa utvrđivanjem donjeg minimuma kazne za krivično delo nasilja u porodici izjasnio se jedino Opštinski sud iz Bačke Topole, odričući postojanje potrebe za takvom intervencijom, „jer se u okviru zaprećene kazne, a u zavisnosti od svih okolnosti predmetnog slučaja, može izreći sasvim adekvatna krivična sankcija“.

5. Predvideti mogućnost audio i video beleženja svedočenja žrtve nasilja u porodici, koji iskaz bi se koristio kao dokazno sredstvo u toku celokupnog krivičnog postupka, kako bi žrtva svoj iskaz dala samo jednom

Postoji saglasnost sa datim predlogom, ali se istovremeno ukazuje na to da i kada su u pitanju maloletna oštećena lica njihova zakonom ustanovljena moguća primena nije u funkciji zbog nepostojanja tehničkih mogućnosti (Opštinski sud u Bačkoj Topoli).

Bez zalaženja u raspravu o protivnosti ovakvog rešenja sa načelom neposrednosti u krivičnom postupku, na ovom mestu je uputno podsetiti na krivičnoprocesne odredbe koje se odnose na saslušanje posebno osetljivih oštećenih i svedoka koje je doneo tzv. novi Zakonik o krivičnom postupku¹⁴, koje su na snazi od 10. juna 2006. godine. Ove odredbe omogućavaju bolju poziciju oštećenih/svedoka u krivičnom postupku za nasilje u porodici i značajno

¹⁴ „Službeni glasnik RS“, 46/06

doprinosu umanjeњу sekundarne viktimizacije. Ipak, na ove odredbe se niko od ispitanika nije osvrnuo, što može nagovestiti i nedovoljno poznavanje istih (kao novih odredbi koje su, za razliku od celine „novog“ ZKPa, na snazi), odnosno njihovo neprimenjivanje u praksi.

6. Utvrditi zakonsku obavezu da u situacijama koje profesionalci prepoznaju kao „stepen visoke ugroženosti“ celokupan krivični postupak bude hitan i efikasan.

Postoji saglasnost sa navedenim predlogom, ali i isticanje od strane pojedinih pravosudnih organa da oni ovaj princip već primenjuju (Opštinski sud u Bačkoj Topoli).

U vezi sa ovim predlogom trebalo bi podsetiti na (ne)mogućnost određivanja pritvora upravo u ovakvoj situaciji, odnosno u situaciji kada „osobite okolnosti ukazuju da će okrivljeni dovršiti pokušano krivično delo ili da će izvršiti krivično delo kojim pretil“ (čl. 436. st. 1. t. 2. ZKP). Naime, pritvor u skraćenom postupku po navedenom osnovu može se izreći samo ako se za delo u pitanju može izreći kazna zatvora od tri godine, što nije slučaj sa osnovnim oblikom krivičnog dela nasilja u porodici (st. 1 čl. 194 KZS) i što bi mogao biti važan argumenat za podizanje posebnog maksimuma kazne zatvora u ovom slučaju.

7. Predvideti pružanje psihološke, socijalne i druge stručne pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici u toku celokupnog trajanja krivičnog postupka.

Opštinski sud u Kragujevcu podržava ovaj predlog smatrajući da još pri podnošenju prijave aktivnu ulogu imaju centri za socijalni rad ili timovi stručnjaka iz reda sociologa, pedagoga, psihologa te da se uz krivičnu prijavu ili kasnije sudu dostavljaju ili budu dostupni njihovi izveštaji. Kao dobro rešenje ističe se i promena „određenih zakona“ kako bi se ustanovila obaveza policije, tužilaštva i suda da sarađuju sa navedenim ustanovama, odnosno stručnjacima.

Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka „bezrezervno podržava ideju o pružanju psihološke, socijalne i druge stručne pomoći“ ističući važnost delovanja centra za socijalni rad i to kako preventivnog, tako i delovanja po završetku krivičnog postupka, bez obzira na vrstu i težinu sankcija, s tim što bi bilo potrebno da ovoj problematici i novi ZKP posveti pažnju.

Opštinski sud u Bačkoj Topoli ukazuje na važnost ovih mera, ali smatra da njihovo regulisanje, odnosno sprovođenje „nije u sudskoj nadležnosti“. Sličnog je mišljenja i Opštinski sud iz Topole, s tim što predlaže razmatranje propisivanja obaveznog prisustva predstavnika centra za socijalni rad tokom trajanja postupka u predmetima nasilja u porodici. Ovaj sud ukazuje na potrebu za

koordinisanim angažovanjem svih organa: policije, centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova, kao i potrebu za obezbeđenjem materijalnih sredstava radi organizovanja smeštaja i pružanja konkretne pomoći žrtvama.

I Republičko javno tužilaštvo smatra da je pružanje navedenih vidova pomoći i podrške značajno, ali da bi se ova oblast morala bliže definisati u okvirima Strategije protiv nasilja u porodici (čiju izradu Republičko javno tužilaštvo takođe podržava) i da bi trebalo predvideti veća ovlašćenja centara za socijalni rad u smislu kontrole mera bezbednosti izrečenih izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici u vreme proveravanja kod uslovne osude i sl. Trebalo bi obratiti pažnju i na uređenje partnerskog odnosa sa nevladinim organizacijama „od momenta prijavljivanja nasilja do kraja – sprovođenja zaštitnih ili drugih mera“.

8. Sistematski pratiti poštovanja izrečenih uslovnih osuda, putem redovnih javljanja uslovno osuđenih nadležnim institucijama, kontakata nadležnih službi sa žrtvom i iznenadnih (nenajavljenih) provera od strane državnih službenika.

O ovom predlogu nema konkretnih izjašnjenja, osim u slučaju Opštinskog suda iz Bačke Topole koji ukazuje na to da je ova mogućnost predviđena u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu.

Ovde treba primetiti da se zaista u čl. 73. st. 1. t. 1. KZ nalazi odredba koja ustanovljava obavezu javljanja organu nadležnom za izvršenje zaštitnog nadzora u rokovima koje taj organ odredi (ali se druga dva predloga – kontakt sa žrtvom i iznenadne posete ne nalaze u okvirima ovog niti kog drugog člana).

Svakako da bi jedna od dobrih preporaka sudijama bila veća primena uslovnih osuda sa zaštitnim nadzorom u slučajevima nasilja u porodici, gde bi i sada postojeće obaveze iz zaštitnog nadzora pružile mnogo bolju zaštitu žrtvama, a ostvarivali bi se i bolji specijalno preventivni efekti sankcionisanja.

9. Predvideti veća zakonska ovlašćenja policijskih službenika za vršenje intervencije u ovim slučajevima (po ugledu na austrijski model), što znači da bi se na nivou Ministarstva unutrašnjih poslova morala utvrditi jasna pravila postupanja policije u slučajevima nasilja u porodici i da ta pravila budu deo obaveznog policijskog obrazovanja, da se standardizuju službene beleške i utvrde kriterijumi za vrednovanje rada policijskih službenika koji postupaju u ovim predmetima.

Vажnost posebne obuke policijskih službenika, ali i svih drugih lica zaposlenih u državnim organima koji se bave ovom problematikom, ističe se u skoro svim prispelim odgovorima pravosudnih organa. Predlogu daje podršku Opštinskoj

javnog tužilaštva iz Odžaka, s tim što smatra da bi nova krivičnoprocesna pravila morala obezbediti potrebno utemeljenje.

Sa predlogom se saglašava i Opštinski sud u Topoli i to u delu koji se odnosi na predviđanje većih ovlašćenja policijskih službenika za postupanje u hitnim slučajevima, u smislu da mogu udaljiti nasilnika na određeno vreme, bez obzira na to da li je vlasnik stana i onemogućiti mu povratak u porodicu za to vreme (10-15 dana).

Republičko javno tužilaštvo pozdravlja ovaj predlog, ali istovremeno ukazuje na opasnost od njegove ishitrene priemene s obzirom na to da „policijski službenici nemaju visoko sofisticiranu edukaciju u ovoj materiji, da procenjuju ko je nasilnik i koga treba makar i privremeno udaljiti iz kuće“. Predlaže se davanje ovlašćenja javnom tužiocu, odnosno obaveze da odmah, a najkasnije u roku od 48h od izricanja privremene mere istu „opravda“ podnošenjem optužnog akta sudu sa predlogom za izricanje mere zabrane.

Kao alternativno, ali i bolje rešenje (sa stanovišta zaštite ljudskih prava) predlaže se davanje ovog prava istražnom sudiji na predlog javnog tužioca.

Kako je efikasno reagovanje u slučajevima nasilja u porodici ključno, trebalo bi, ukoliko se ne usvoje rešenja iz austrijskog modela (koji je istina preporučen kao izuzetan uzor od strane Saveta Evrope)¹⁵, usvojiti dobar predlog Republičkog javnog tužilaštva.

10. Ostali predlozi i zapažanja:

Opštinski sud u Arilju daje predlog da se predvidi i usmeno pozivanje okrivljenog (kao što se usmeno mogu pozivati oštećeni, svedoci veštaci – čl. 471. st. 4. „novog“ ZKP¹⁶) kod vođenja ubrzanog postupka.

Opštinsko javno tužilaštvo iz Odžaka ističe potrebu uspostavljanja jedinstvene sudske prakse i aktivnije delovanje u tom smislu Vrhovnog suda. Ono ističe i značaj jedinstvene baze podataka za slučajeve nasilja u porodici.

Republičko javno tužilaštvo smatra da su potrebne i određene izmene u Zakonu o oružju i municiji, odnosno da bi trebalo precizirati uslove za davanje oružnog lista, kako bi se onemogućilo licima koja su sklona nasilju i koja su bilo na koji način procesuirana za nasilje u porodici da dođu do oružja, odnosno da ga poseduju.

Na potrebu dopune odredbi o zaštitnom nadzoru iz čl. 73 KZS ukazuje Opštinsko javno tužilaštvo iz Kragujevca. Predlog se odnosi na dopunu postojećih obaveza iz zaštitnog nadzora onima koje čine suštinu zaštitnih mera iz

¹⁵ Council of Europe, Legislation in the Member States of the Council of Europe in the field of violence against women: Austria, vol. 1, 2007, str. 33 <http://www.coe.int/equality>

¹⁶ „Službeni glasnik RS“, br. 46/06.

Porodičnog zakona (a u vezi sa njima i njihovim usvajanjem treba prilagoditi i odredbe Pravilnika o izvršenju uslovne osude sa zaštitnim nadzorom):

- zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice
- zabrana pristupa oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice
- zabrana prilaska članu porodice na određenoj udaljenosti
- zabrana ometanja sprovođenja mere useljenja, odnosno iseljenja (izrečene po na osnovu čl. 198 PZ)

Isto tužilaštvo predlaže i preciznije regulisanje postojeće obaveze iz čl. 73 st. 1 t. 4 KZ koja se sastoji u ispunjavanju obaveza izdržavanja porodice, čuvanja i vaspitavanja dece i drugih porodičnih obaveza. Trebalo bi, naime, precizirati ko će i kako utvrđivati visinu obaveze izdržavanja, ako sud nije utvrdio visinu izdržavanja.

ZAVRŠNI OSVRT

Analiza dobijenih odgovora – osvrta na ponuđene predloge nesumnjivo pokazuje postojanje potrebe da se krivičnopravni odgovor na nasilje u porodici bolje uredi kako bi se olakšao rad samim pravosudnim organima, a istovremeno obezbedila bolja zaštita žrtava nasilja u porodici.

Dobijene povratne informacije - izjašnjenja pravosudnih organa o pojedinim predlozima i potrebi njihovog usvajanja predstavljaju korisne smernice za izmenu određenih članova Krivičnog zakonika i Zakonika o krivičnom postupku Srbije. Njihovo usvajanje bi svakako doprinelo efikasnijem radu pravosudnih organa na suzbijanju nasilja u porodici i ostvarenju bolje zaštite žrtava ovog oblika nasilja.

LITERATURA

- Autonomni ženski centar, *Program razvoja dobre prakse u oblasti nasilja u porodici* <http://www.womenngo.org.yu/content/blogcategory/44/39/>
- Council of Europe, Legislation in the Member States of the Council of Europe in the field of violence against women: Austria, vol. 1, 2007, <http://www.coe.int/equality>
- Jovanović, S. „Nasilje u porodici: nova rešenja – stara praksa“, *Izbor sudske prakse*, br. 9, 2005.

- Jovanović, S., „Međunarodnopravni okviri zaštite od nasilja u porodici“; *Pravni život*, br. 9/2008.
- Konstantinović-Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici: pravna praksa u Republici Srbiji*, ŽIC, Niš, 2004.
- Kongsantinović-Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici: aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu*, AŽC, Beograd, 2007.
- Ministarstvo pravde RS (Sektor za pravosuđe, Odeljenje za nadzor u sudovima, organima za prekršaje i tužilaštvima), *Dopis br. 7-00-161/2007-02 od 27.5.2008. uz koji je prosleđen dopis AŽC: "Predlozi i preporuke za poboljšanje postojećeg sistema pravne zaštite od nasilja u porodici"* od 12. novembra 2007.
- Sučević, R., „Zakonska regulativa obiteljskog nasilja u Hrvatskoj“, *Temida*, br. 2, 2003.

ZAKONI

- Krivični zakonik Republike Srbije, „Službeni glasnik“ RS, br. 85/05, 88/05, 107/05.
- Porodični zakon RS, „Službeni glasnik RS“, br. 18/2005.
- Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije, Službeni glasnik RS, br. 10/02.
- Zakon o izmenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 68/07.
- Zakon o kazenskom postupku, „Uradni list Republike Slovenije“, br. 63/94, 72/98, 6/99, 66/2000, 111/01, 56/03, 43/04, 101/05, 8/06.
- Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list RCG“ br. 47/07,
- Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni list SRJ“, br. 70/2001, 68/2002; „Službeni glasnik RS“, br. 58/04, 85/05, 111/05, 115/05, 46/06, 49/07.

IMPROVING CRIMINAL LAW PROTECTION AGAINST FAMILY VIOLENCE: RECOMMENDATIONS BY JUDGES AND PUBLIC PROSECUTORS

The author presents the systematization of the suggestions and propositions made by courts and public prosecutor's offices in order to improve the actual criminal law protection against family violence in Serbia. Conducted researches of the judicial practice, as well as the outcomes of the numerous discussions from the roundtables and seminars on family violence (legal) issues have indicated some important problems in the functioning of the criminal law protection as well as the need for finding adequate solutions. As the model for

possible solutions has been used the corpus of suggestions based on relevant international and comparative law provisions, as well as those formulated by judges and prosecutors at roundtables and seminars. Responses-opinions on suggested solutions are presented in nine sections, and the tenth one is consisted of recommendations articulated by respondents themselves. It could be concluded that there is apparent need for improving actual criminal law protection against family violence, and presented suggestions and propositions could be considered very helpful guidelines.

Key words: family violence, family member, victim of family violence, criminal law protection